

ТРАНСПОРТУВАННЯ ЗНАНЬ КАНАЛАМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКИ

Виходячи з розуміння того, що науковий і соціально-економічний розвиток держави залежить від якості інформаційного забезпечення науки, автор статті пропонує огляд існуючих наукових узагальнень щодо передачі наукових знань за допомогою системи діючих інформаційних технологій

УКРАЇНА володіє вагомим науково-технічним, кадровим потенціалом, який відчутно впливає на її соціально-економічний розвиток. За рівнем такого впливу – 4,6 дослідників на 1 тис. осіб економічно активного населення – вона дещо поступається країнам Євросоюзу (5,7 – для перших 15 країн ЄС), проте випереджає нових членів цього Союзу, зокрема Словенію (4,5), Словаччину та Угорщину (3,7), а також Польщу (3,3). В Україні наукові дослідження ведуть більше 1 500 організацій, в яких працюють 188 тис. науковців, а склад документних фондів становить: книжковий фонд – 62%, звіти про науково-дослідну роботу – 14%, патентні документи – 13%, періодичні видання – 7%, науково-технічна документація – 2%, промислові каталоги – 1%, інші документи – 1% [1].

Спільний інформаційно-документний ресурс не повною мірою доступний для наукової спільноти. Проте нові можливості сьогодення сприяють оновленню рівня організації та управління наукою, докорінно змінюють форми і методи збирання, оброблення та розповсюдження наукових знань. Інформатизація, конвергенція інформаційних, комунікаційних технологій і мультимедіа, впровадження сучасних інформаційних систем у сфері науки забезпечують принципово новий рівень одержання та узагальнення знань, їхнього використання та розповсюдження.

Значну роль у розвитку науки та перетворенні наукових знань у фактор виробництва відіграє бібліотечно-інформаційна діяльність. На факультеті бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури (ХДАК) затверджено комплексну наукову тему “Бібліотечно-інформаційне забезпечення науки, виробництва, освіти та культури”, відповідно до якої кафедрою бібліотекознавства та соціальних комунікацій започатковано наукові дослідження на 2005–2008 рр. за темою “Трансформація бібліотечної діяльності як складова формування нової комунікативної реальності”.

Представлення та передача наукової інформації шляхом організації доступу користувачів до електронних інформаційних ресурсів стає одним із першочергових завдань бібліотек.

Основними формами транспортування знань є канали системи наукової комунікації. Ця система вже тривалий час є об'єктом дослідження фахівців як у галузі бібліотекознавства, так і інших наук: соціології, аналітичної філософії, наукознавства, історичного джерелознавства та багатьох інших. Всебічне відображення у публікаціях одержав організаційний аспект, що характеризується пошуком і створенням оптимальної системи взаємодії елементів документних комунікацій.

Відомі дослідники системи наукових комунікацій А. Михайлов, А. Чорний, Р. Гляревський розглядають широке коло проблем інформаційного забезпечення нау-

ки, аналізують процеси наукової комунікації, досліджують структуру та загальні властивості наукової інформації, вивчають роль літературних джерел у розвитку науки, взаємозв'язки з іншими науковими дисциплінами. Вони зазначають, що одержання та використання наукової інформації здійснюються у сфері науково-дослідної діяльності, а процеси її транспортування – у сфері наукової комунікації [3].

Теорія комунікацій висвітлюється багатьма авторами у монографічних та навчально-методичних виданнях. А. Соколов [4; 5] всебічно розглядає теорію соціальних комунікацій та досягнення наукової інформатики з позицій метатеорії соціальних комунікацій.

Комунікації у структурі цивілізації, їхнє значення в інформаційному суспільстві, загальні характеристики, види, соціологічні, семіотичні, прикладні та інші моделі комунікацій розглядає Г. Почепцов [6].

Значну роль у представленні та передачі знань відіграють наукові фонди бібліотек. Перш за все, це публікації у наукових журналах, матеріали конференцій, дисертації та автореферати дисертацій, звіти науково-дослідних робіт, патенти як у традиційній друкованій формі, так і в електронній. Нові електронні канали, методи та засоби електронних технологій покликані більш ефективно здійснювати представлення інформації, доповнюючи та збагачуючи існуючу систему наукових комунікацій.

Роль бібліотеки в системі наукових комунікацій та тенденції розвитку бібліотечної практики в умовах розвитку інформаційних технологій є предметом вивчення відомих вчених В. Ільганаєвої [7], М. Слободяника [8] та ін.

Комунікаційну політику бібліотеки, її зміст та особливості формування розглядає В. Мінкіна [9]. Вона пропонує для вивчення зазначеної проблеми користуватися результатами досліджень в інших галузях – менеджменті персоналу, соціальній психології, теорії комунікацій, а також уявленнями, що склалися у бібліотекознавстві.

Інформаційно-бібліотечний аспект досліджень втілюється у розробці і впровадженні оптимальних форм та методів представлення і передачі інформації на всіх етапах одержання знань, що набуває особливого значення в умовах створення та використання електронних ресурсів. Автори дослідження каналів інформаційного забезпечення науки [10–12] відзначають, що вивчення документального рівня системи наукових комунікацій (СНК) відбувається у таких напрямках, як:

- аналіз процесу перетворення письмово зафіксованої інформації у наукове знання;
- аналіз цитування як функції комунікативних відносин у науці;
- аналіз системи відбору матеріалів для публікації;

Г. Шемаєва

- аналіз взаємозв'язків між характером наукової дисципліни та формами комунікації в ній;

- аналіз особливостей міждисциплінарних засобів комунікації.

Знання, одержані в результаті досліджень, П. Леонов об'єднує у такі групи:

1. *Знання про властивості системи наукової комунікації:*

- СНК є відкритою системою, що зберігає сталість разом із появою нових властивостей;

- СНК постійно знаходиться у взаємодії та взаємозалежності з документними службами різного рівня, що визначається наявністю, водночас з традиційними друкованими виданнями, електронних ресурсів;

- СНК постійно враховує ІТ вчених та пристосовується до них [11].

Важливо, що традиційні засоби та методи функціонують поряд із сучасними, набуваючи нового змісту. Віддаючи частину своїх функцій новим, вони розпочинають нове життя. Це явище пояснює Р. Гіляревський [12].

2. *Знання про появу нового комплексу наукових проблем.* Особливого значення набуває проблема типизації та структурування потоку наукових документів. Вона тісно пов'язана з цитуванням, котре справедливо розглядається багатьма авторами [13; 14] як інструмент прогнозування напрямів наукових досліджень.

3. *Знання про вплив інформаційних технологій (ІТ) на функціонування процесів у СНК.* Вплив ІТ стосується всіх аспектів досліджень, бо від рівня ІТ залежить оперативність та якість наукової інформації, її доступність.

4. *Коло проблем, пов'язаних з подальшою формалізацією змісту, суті, значення наукової інформації для систематизації знання.* При цьому необхідно враховувати рівень розвитку ІТ та взаємозв'язки питань формалізації від типових завдань пошуку документів в інформаційно-бібліотечних системах до експертних систем та інженерії знань.

5. *Інформаційний сервіс як якісний різновид наукової комунікації.* Оцінка якості інформаційного сервісу залежить як від рівня організації транспортування знань, так й від соціального статусу науковців.

6. *Система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації.* Ефективність та якість інформаційного забезпечення науки значною мірою залежить від рівня кваліфікації та професійних знань персоналу бібліотек. Постійне удосконалення планів та програм системи підвищення кваліфікації працівників бібліотек, з одного боку, та навчання користувачів наукової інформації в умовах транспортування знань на засадах сучасних інформаційних технологій – з іншого, дозволяє сприяти розвитку науки.

Одним із основних шляхів підвищення ефективності транспортування знань каналами інформаційного забезпечення науки є створення та використання електронних ресурсів. У публікації [15] йдеться про зміни умов роботи у науково-дослідних організаціях, університетах і вищих школах, зумовлені появою електронних засобів інформації; розглядається, які можливості у проведенні досліджень, а також у процесі освіти з'являються в результаті цього і які проблеми повинні бути вирішені у майбутньому.

Публікацію [16] присвячено визначенню основних закономірностей та перспектив розвитку електронних ін-

формаційних ресурсів фундаментальних наук. Загальною тенденцією сьогодення автори вважають прагнення до інтеграції, в рамках єдиного електронного ресурсу, усіх відомостей та результатів досліджень у вигляді множини різноманітних за видом та структурою баз та банків даних, поєднаних між собою системою гіперпосилань. Як другу тенденцію автори виділяють створення електронних бібліотек, що дозволяє вченим оперативно використовувати накопичені наукою відомості про результати наукових досліджень; акцентують увагу на тому, що найбільшим попитом серед науковців користується фактографічна (58%) та повнотекстова інформація (22%). Бібліографічна інформація (з рефератами та без) цікавить 12% науковців, фактографічна – 4,5%, а мультимедійна – 3,5%. Наступною тенденцією розвитку інформаційного забезпечення науки автори вважають організацію наукових порталів, що сприяє, по-перше, об'єднанню розрізнених наукових електронних ресурсів на сайтах наукових організацій, сторінках їхніх підрозділів та персональних сайтах вчених; по-друге – оперативному доступу до наукових електронних ресурсів та, по-третє – розвитку наукових зв'язків.

Створення комп'ютерних систем та мереж спричинює сьогодні необхідність у розробленні й соціально-психологічних аспектів їхнього функціонування [17]. Електронні канали змінюють тип соціальних відносин. Це виражається в посиленні інтерактивних функцій цих каналів і, за рахунок цього, у глобалізації соціально-культурних процесів.

Ключовим фактором, що сприяє розвитку шляхів транспортування знань каналами інформаційного забезпечення науки, є співробітництво, тобто професійні корпорації, асоціації, наукові гуртки, товариства, об'єднані системою стосунків та усвідомлення необхідності розширення контактів для обміну науковою інформацією. Розвиток корпоративної свідомості є особливо важливим на сучасному етапі, оскільки взаємодія сприяє спільним науковим розробкам на національному чи міжнародному рівнях, поліпшенню взаєморозуміння між різними науковими системами [18].

Соціально-економічні зміни у суспільстві об'єктивно зумовлюють розширення й поглиблення інформаційних запитів спеціалістів усіх галузей науки в Україні. Ці чинники є не тільки визначальними у збільшенні суспільної потреби в бібліотечному обслуговуванні, а й у внесенні конкретних змін в організацію роботи бібліотеки з науковцями. Нові інформаційні технології не лише сприяють якісному засвоєнню знань, але й розвивають засоби інтелектуальної діяльності, відкривають можливості для організації індивідуального та дистанційного навчання, ведуть до корінних змін у бібліотечній роботі. Акцент зміщується з документа на особистість та індивідуальність, від роботи в режимі "запит-відповідь" до управління інформацією на відстані при створенні максимуму комфортних умов для науковця.

Процес формування інформаційної культури особистості, спеціаліста конкретної галузі, в усякому випадку, має глибокі комунікативні витoki, без урахування яких у своїй повсякденній роботі бібліотека не матиме жодних інструментів впливу на читача, не зможе виконати одну із своїх основних функцій – комунікативну.

Соціально-психологічний аспект зумовлюється тим, що формування та використання електронних ресурсів спонукає до визначення теоретичних засад взаємодії біб-

ліотекаря і користувача, до осмислення основних принципів інформаційного забезпечення науки. Модель інформаційно-пошукової поведінки, що враховує різні види факторів впливу: ситуативні, особисті та ін., а також різні типи каналів транспортування знань, є предметом вивчення зарубіжних авторів [19].

Отже, розглянуті сучасні уявлення, що реалізуються у таких аспектах, як: організаційний, інформаційно-бібліотечний, соціально-психологічний, свідчать:

1. У системі наукової комунікації відбуваються трансформаційні процеси: електронні канали доповнюють та удосконалюють існуючі, змінюють форми транспортування наукової інформації.

2. Бібліотека дедалі вевненіше займає місце ресурсної бази у представленні та передачі наукової інформації.

3. Транспортування знань сучасними каналами інформаційного забезпечення науки відзначається соціально-психологічними особливостями взаємодії бібліотекарів та користувачів наукової інформації, тому ця проблема потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Гончаренко А.П. Проблемы развития системы научно-технической информации в Украине / А.П. Гончаренко, В.Д. Пархоменко // Информ. ресурсы России. – 2004. – № 5. – С. 38-40.
2. Белл, Деніел. Прихід постіндустріального суспільства // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К., 1996. – С. 194-251.
3. Михайлов А.И. Научные коммуникации и информатика / А.И. Михайлов, А.И. Черный, Р.С. Гиляревский. – М.: Наука, 1976. – С. 6-100.
4. Соколов А.В. Метатеория социальной информации. – СПб., 2001. – 351 с.
5. Соколов А.В. Социальные коммуникации: Учеб.-метод. пособие. – М.: ИПО Профиздат, 2001. – 224 с.
6. Почепцов Г.Г. Теория коммуникаций. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 2001. – 656 с.
7. Ильганаева В.О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку.

тку. – К.: Ред. журн. «Бібл. вісник», 1996. – С. 81-118.

8. Слободяник М.С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій. – К.: Ред. журн. «Бібл. вісник», 1995. – С. 29-57.

9. Минкина В.А. Коммуникационная политика библиотеки: содержание и особенности формирования // НТБ. – 2003. – № 6. – С. 13-30.

10. Мирский Э.М. Проблемы исследования коммуникаций в науке / Э.М. Мирский, В.Н. Садовский // Коммуникация в современной науке: Сб. переводов. – М.: Прогресс, 1976. – С. 5-24.

11. Леонов В.П. Библиотечно-библиографические процессы в системе научных коммуникаций. – СПб.: Б-ка Рос. акад. наук, 1995. – С. 12-39.

12. Гиляревский Р.С. Общие закономерности в развитии дисциплин научной информации и коммуникации: Дис. ... д-ра фил. наук в форме науч. доклада: 05.25.01 / ВИНТИ. – М., 1989. – 47 с.

13. Иванов С.А. Статистический анализ документальных информационных потоков / С.А. Иванов, Н.В. Круковская // НТИ. Сер. 2. – 2004. – № 2. – С. 11-14.

14. Бурчинский С.Г. Научоведческий анализ современных тенденций и перспектив развития научной проблемы: методол. принципы исследования / С.Г. Бурчинский, Ю.К. Дупленко // Наука та наукознавство. – 1999. – № 2. – С. 42-48.

15. Бернд В. Влияние электронных средств информации на процессы обучения и исследования / В. Бернд, Г.А. Евстигнеева // 8-я Международная конференция «Крым-2001» «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества»: Тр. конф., Судак, Автономная Республика Крым, Украина, июнь 9-17, 2001, т. 1.

16. Антопольский А. Информационные ресурсы фундаментальной науки / А. Антопольский, Е. Козлова, А. Жежель, Г. Глотова, В. Ауссем, Т. Наук // Информ. ресурсы России. – 2004. – № 5. – С. 2-7.

17. Рубанец О.М. Інформаційне суспільство: від технологічної й комунікативної парадигми до соціальної // Практична філософія. – 2003. – № 3. – С. 28-33.

18. Бердник Л.Г. Корпоративность человеческого общества и корпоративное сознание социальных субъектов // Перспективы. – 2003. – № 1(21). – С. 95-103.

19. Boyd A. Multi-channel information seeking: a furry conceptual model // Aslib Proceedings – 2004. – Vol. 56. – N 2. – P. 81-88.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ: СТВОРЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ДОСТУП

КОНФЕРЕНЦІЇ. СЕМІНАРИ. ЧИТАННЯ

3-7

жовтня 2005 року в м. Алушті Автономної Республіки Крим відбулася друга Міжнародна науково-практична конференція «Informatio-2005» «Інформаційні ресурси: створення, використання, доступ».

Організаторами цього форуму були: Міністерство культури і туризму України, Асоціація «Інформатіо-Консорціум», Міжнародний фонд «Відродження», Наукова бібліотека Національного університету «Кієво-Могилянська академія», Національна парламентська бібліотека України, Інститут математичного моделювання «Фраксім», Книжкова палата України імені Івана Федорова, Центр безперервної інформаційно-бібліотечної освіти ДАКККіМ, Наукова бібліотека Таврійського національного університету, Наукова бібліотека Севастопольського національного технічного університету.

Інформаційну підтримку здійснювали журнали «Вісник Книжкової палати», «Бібліотечна планета», інформаційне видання «Інформаційний локатор», Інтернет-видання www.informatio.org.ua, фінансову – Інститут «Відкрите суспільство» (Будапешт), Міжнародний фонд «Відродження», Інститут математичного моделювання «Фраксім».

Чітку організацію та проведення конференції забезпечив оргкомітет у складі: О. Васильєва (голова), О. Архипської, О. Бруй, Т. Вилегжаніної, Н. Ржевцевої, М. Сенченка, В. Спірової, І. Шевченко, В. Чьочь, Т. Ярошенко.

У роботі конференції взяла участь заступник міністра культури і туризму України О. Костенко.

С. Басенко